

Șansele europene ale literaturii române de consum

Mihai IOVĂNEL

Sesiunea științifică „Egalitatea de șanse în spațiul cultural european”, 26 iunie 2015

Imediat după căderea comunismului în decembrie 1989, scriitorii români erau conștienți de ridicarea iminentă a genurilor de consumⁱ, „dușmanul nostru (...) de mâine, implacabil, deși în alt fel, ca și cenzura”ⁱⁱ. Fenomenul este global în toată Europa de Estⁱⁱⁱ.

În continuare am să mă refer pe scurt la subgenul literaturii de consum numit „thriller”. Tratarea separată a acestei subcategorii poate fi discutabilă, întrucât sub această etichetă pot intra atât romane SF, cât și policieruri, romane de spionaj, erotice ș.a.m.d. Ceea ce particularizează thrillerul este ritmul său, calitatea de *page-turner* programat să nu poată fi lăsat din mână. Tocmai că nu se întreține din utilizarea unor mitologii tematice strict recognoscibile de comunități locale de fani, precum romanul polițist sau științific-fantastic, ci doar din calitatea de entertainment, thrillerul este mai dependent de o piață de carte structurată.

Principalul autor român de *thrillers* al perioadei post-89 este Pavel Coruț. Coruț, un fost ofițer de contrainformații, debutează ca autor prin romanul *Quinta spartă* (1992), vândut, potrivit autorului, într-un „tiraj mai mare de 310.000 de exemplare”, ce deschide seria *Octogonul* în care vor apărea până în 2015 circa 100 de volume. Romanele lui Coruț se bazează pe o combinație specifică între recuzita literaturii de spionaj și a literaturii science-fiction, împănată eficient cu teorii ale conspirației. Dacă în primele volume din serie aparențele realismului sunt păstrate relativ (deși superspionul român Petre Varain, eroul lui Coruț, deține puteri parapsihologice a căror verosimilitate este cuasinulă), ulterior *Octogonul* va evolua către dinamica unui meci galactic având România drept agent activ de partea forței binelui^{iv}. Evoluția de la un conspiraționism trivial la unul metafizic poate fi observată în dilatarea referențială a termenului de „bubuli”, prin care Coruț identifică agenții răului. *Quinta spartă* dădea explicația „bubuli = scorpioni = sioniști”, în linie cu conspiraționismul antisemit cultivat în structurile vechii Securități, extrapolat din sionism (un adversar istoric al Securității încă din a doua parte a anilor 40 ai secolului trecut) și contaminat cu fantasme *evregreen* privind natura iudaică a oculte

financiare^v. Ulterior însă, seria *Octogonul* va depăși această identificare prea particulară, făcând din bubuli agenți planetari ai antiromânismului, respectiv ai răului.

Cu tot succesul de public (mult declinant totuși în ultimul deceniu), Coruț nu are mulți succesori sau imitatori care să fi încercat să-i reproducă succesul. O explicație stă în slaba reprezentare autohtonă a genului thriller pe piața românească postcomunistă; acesta nu a reușit să se nască după 1989, sufocat de concurența traducerilor. Printre puținele exemple ce pot fi citate se numără Adrian Onciu; romanul său *Cercul Kagan* (2007), care exploatează teme de actualitate precum terorismul sau ecologismul, oferă un model posibil de conspiraționism caracteristic thrillerului global. Alt exemplu este romanul lui George Arion *Fortăreața nebunilor* (2011), care reactivează în decor postcomunist figura detectivului Andrei Mladin. Arion încearcă o variantă de *thriller* conspiraționist în care unul dintre fire merge până în vremea lui M. Eminescu, cooptat *via* teoriilor triviale ale complotului împotriva poetului. Deși asamblarea componentelor cade în comicul involuntar al filmelor de duzină, raportul romanului lui Arion cu realitatea curentă poate fi calificat cel puțin pe unele secvențe drept conspiraționism jos.

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului „Cultura româna și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077. Beneficiar: Academia Română.

NOTE:

ⁱ V. Mircea Cărtărescu: „Firește, se vor produce mari modificări în structura literaturii. Genurile paraliterare (...) vor exploda pe piață și vor aduce editurilor cea mai mare parte a resurselor financiare” („Ce-i de făcut?”, în „Contrapunct”, 12 ianuarie 1990, nr. 2); Dan C. Mihăilescu, „Legea pieței, nu?”, în „22”, 1990, nr. 11: „Nu vă supărați, dar va fi nevoie de un bun roman de consum, de acea literatură care, cum știm, de la interbelici, este humusul capodoperelor. Vor fi căutați, firește, și Soljeniținii noștri, dar va fi nevoie și de Duras-ele noastre, de Tournierii și Modianii autohtoni”. Mircea Nedelciu propunea o lege a compensației: „prin pârgii ale legislației se mai pot face unele îmbunătățiri: o carte de consum cu copyright ieftin (autor străin neasistat juridic la noi sau decedat în urmă cu 50 de ani) să nu poată fi publicată decât de un editor care a scos și una sau chiar două cărți de literatură română contemporană! (...) Altfel, atâta vreme cât un scriitor contemporan nu poate trăi din munca lui, iar tipografiile și editorii de maculatură se îmbogățesc, țara merge singur spre troglodizare” („Tineretul liber – Suplimentul literar și artistic”, 1990, nr. 30). Petru Cimpoieșu: „Romanul la care visez ar trebui să valorifice (la nivelul literaturii acestui secol) mitologia și chiar folclorul. Nu în ultim rând, mă gândesc ca el să aibă curajul de a valorifica schemele literaturii așa-zise de consum. Disprețul și superioritatea manifestate până acum față de cititorul simplu, fără mari pretenții, reprezintă un fenomen pe care nu-l înțeleg. E timpul ca romanul să redescopere:

personajul, acțiunea palpitantă, mediile sociale diverse...” („Sunt un singuratic”. Interviu de Sorin Preda, în „Tineretul liber – Suplimentul literar și artistic”, 27 octombrie 1990, nr 43).

ⁱⁱ Gabriela Adameșteanu, „Înapoi la literatură”, în „22”, nr. 11, 1990.

ⁱⁱⁱ Andrew Baruch Wachtel, *Remaining Relevant after Communism: The Role of the Writer in Eastern Europe*: “The appearance of popular Western genres was certain one of the most shocking results of the fall of communism to writers in Eastern Europe. (...) Some [writers] responded by producing translations and adaptations directly from the originals. Their works are now widely available but their authors are unknown outside their own countries and will remain so. Some, like Alexandra Marinina, perfected a given genre and fully nativized it, without adding significant new elements. (...) Finally, a group of authors (...) have learned to exploit the relatively high level of literary sophistication of their target readership to produce works that at one and the same time incorporate genres of popular fictions and provide an ironic metacommentary on them” (Wachtel: 214).

^{iv} Evoluția poate fi motivată și de epuizarea repertoriului de „dezvăluiri” privind revoluția din decembrie 89, care fac obiectul primelor volume, urmată de căutarea unui filon mai senzaționalist. Formula tipică a romanelor lui Coruț lipește o primă secvență ficțională de tip *adventure*, avându-l ca erou pe spionul Petre Varain, de o secvență finală așa-zicând „nonficțională”, avându-l ca erou pe însuși Coruț, pozând în investigator al realității imediate (de la revoluția română până la ascensiunea ISIS).

^v Bubulii sunt pentru Coruț „stăpânii din umbră”, cei care „stăpâneau cam o treime din avuția mondială”; „Caută-i pe cei care au la cheremul lor state datoare și vei găsi stăpânii din umbră”, afirmă un personaj din *Quinta spartă*, făcându-se ecoul politicii paranoice a lui Nicolae Ceaușescu din anii 80 privind returnarea datoriei naționale.

Antoni Măruț